

primeramente (2) començo el pleyto sobrella, por demanda, e por respuesta. E el segundo caso es, si vn ome entrallé fiador a otro, diciendo así: Si fulan non vos diere tantos maravedis, prometo que vos los dare yo. Ca si aquel que rescibe promisión, demandare en juyzio al debdor, quel pague aquellos maravedis, e non gelos quiso pagar; de alli adelante sera obligado el fiador, por la promisión que fizo, e denelos luego pagar. El tercero caso es, si alguno dize así en su testamento: (3) Si mio heredero non diere a fulan tal heredad mia, o tal cosa, mando que le peche tantos maravedis, o que le de tal cosa. Ca si el heredero, despues de muerte del fazedor del testamento, puede dar aquella cosa, e non la dio; de alli adelante puede el otro demandar por juyzio, que gela de, o quel peche la pena que fue puesta sobre ella. El quarto caso es, si algund ome dize en su testamento: (4) Si fulan, mio sieruo, no fuere a tal logar, o non fiziere tal cosa, mando que sea libre: ca luego que aquel sieruo pudiera (5) fazer aquella cosa que le defendio, e non la quiso fazer, finca libre.

L E Y XVII.

Del prometimiento que es fecho so condicion, e a dia señalado.

A Dia cierto, so condicion prometiendo vn ome a otro, de dar, o de fazer alguna cosa; maguer se cumpla la condicion, non es tenuto por esso el que fizo la promisión, de la cumplir si non quisiesse, fasta que venga el dia (1) que señaló, a que la cumpliesse, o la deue cumplir. Otrosi dezimos, que si alguno pusiere condicion, con prometimiento que fiziesse a otro, de dar, o de fazer alguna cosa; que si la condicion es de tal manera, que conuiene, en todas guías, que segund curso de natura, que non venga; que luego que es fecha la promisión desta guisa, finca por ello obligado el que la hace. E esto seria, como si dixesse: Si no tanxeres (2) con el dedo al Cielo, prometote de dar, o de fazer, tal cosa. Ca pues cierta cosa es, que ningun ome, segund curso de natura, podria esso fazer, finca (3) porende obligado el que hace la promisión. Esto mismo, dezimos, que seria de las promisiones, que los omes fazen so otra condicion qualquier, que fuesse semejante destas.

LEY

(2) Primeramente. Ortum habet a leg. si Titius, ff. de verborum obligationibus, inimica est iuribus perplexitas, ut patet in iudicibus, l. per minorem ibi notatur, ff. de iudic. Bald. in leg. cum Papinianus, col. 1. C. de sentent. & interlo. omni. iudicium. Item vitat institutionem, l. si Titius, ff. de condi. instita. eod. quia testator voluit facere perplexitatem: si tamen perplexitas contingeret præter voluntatem testatoris, tunc non vitaret, l. qui quadringenta in princip. & ibi Bart. & Paul. de Castr. ff. ad legem Falci.

(3) En su testamento. Speciale est in testamento, ut hic, & in leg. 1. §. item si ita, ff. ad leg. Falci, & in leg. ita stipulatus, versic. Sabinus, col. 7. ff. de verborum oblig.

(4) En su testamento. Speciale est in testamentis, ut hic, & in leg. 1. §. item si ita, ff. ad leg. Falci, & in leg. ita stipulatus, ver. Sabinus, & ibi Bart. col. 7. ff. de verbor. obliga.

(5) Pudiera. Adde l. libertas, §. 1. ff. de manu. testa. & est speciale libertatis favore, adde etiam, quod favore, &c. prosequere hos libertatis favores, ut dixi in leg. 4. tit. 5. part. 3.

L E X XVII.

Die, & conditione in promissione appositis, existente conditione, expectatur dies. Item promittens sub conditione omnino exitura: ut si cælum digito non tetigeris, vel simili: statim est obligatus. Hoc dicit.

(1) El dia. Ortum habet a lege in illa, ff. eodem, & intellige, quando dies est adjecta conditioni validæ dependenti a facto promissoris, ut in dicta leg. in illa in princ. si enim apponeretur factio negativa, & conditionalis alterius tertii, tunc statim, quod non possit fieri, cedit dies, ut in leg. hoc iure, ff. eod. & ista fuit opinio Joan. relata per gloss. in dict. leg. hoc iure, quæ communiter ibi approbatur per Docto. Sed adverte, quia hæc lex nihil in hoc distinguens: videtur approbare opinionem Azon. de qua etiam per gloss. in dict. leg. hoc iure, & ponit Azo. C. de contra. stipul. in summa, col. pen. versic. ubi

etiam in stipulatione, cuius resolutio est, quod siue implementum conditionis dependeat a facto promissoris, siue a facto tertii, seu alias: adhuc debeat expectari dies, quando simul fuit appositus cum conditione, seu fuit apposita conditio, & dies in promissione: licet enim secundum eum, deficiente conditione, statim possit agi ante diem: tamen obstat exceptio de aequitate: quia stipulatio continebat diem, & huic opinioni adherere videtur ista lex, ut patet ex ejus verbis, ideo tene menti eam, & est rationabilis ista provisio: quia dies, semper in dubio, videtur appositus favore promissoris, & causa differendi solutionem, unde licet conditio existat ante diem, sperari debet dies appositus favore promissoris, & ita videtur tenendum per istam leg. siue dies adijciatur dispositioni, siue conditioni, & siue conditio dependeat ex facto promissoris, siue ex facto alterius, vel ex viribus fortunæ, quicquid in contrarium distinguendo dixerit Bart. in leg. ita stipulatus, col. antepen. vers. 4. circa prædicta, ff. de verbor. oblig. ad limitationes tamen hujus leg. & istius materie, vid. Bart. & Doct. in leg. insulam, ff. de verbor. oblig. ubi Bart. distinguit inter penam legalem, & conventionalem, & allegat text. in cap. commissio de ele. lib. 6. quæ distinctio videtur confundi per text. in dict. leg. in illa in princ. ubi est stipulatio conventionalis de dandis decem, si intra terminum Stichum non dederit, & text. decidit, quod adhuc debet expectari dies.

(2) Si non tanxeres. Cum dicitur affirmativè, si digito cælum tetigeris, conditio ista impossibilis vitat contractum: & promissor non obligatur, ut in leg. impossibilis, ff. de verbor. oblig. & in fi. de inutil. stipu. §. si impossibilis, cum vero ponitur negativè, ut in ista leg. quia tunc est conditio necessaria: non vitat contractum, & promissor remanet obligatus, ut in leg. in illa, secundo respon. ff. de verb. oblig. quæ concordat cum ista.

(3) Finca. Nam qui promittit sub conditione, quæ omnimodo exitura est: pure videtur promittere, l. si pupillus, §. si sub conditione, ff. de novatio. l. cedere diem, ff. de verb. signific. & dict. leg. in illa, 2. respon.

L E Y XVIII.

Como, si se muere, o menoscaba la cosa, que vn ome promete de dar a otro, non es tenuto de la pechar.

Cosa señalada (1) prometiendo vn ome a otro, de dar, o de fazer a dia cierto, (2) si la cosa se muriesse en ante del dia, de su muerte natural, sin culpa (3) del que hace la promisión, non es tenuto de la pechar; nin de dar ninguna cosa por razon della; mas si muriesse despues del dia que deuiera ser dada, entonce seria tenuto, del pechar la estimacion de la cosa. E si quando ia cosa señalada prometiesse alguno a dar, non dexiesse ciertamente, en qual dia gela daria, si despues desso gela pidiesse (4) el otro a quien fue prometida, pidiendogela, e non gela quisiesse dar, pudiendo fazer, (5) dezimos, que si muriesse la cosa despues, de su muerte natural, que es tenuto de la pechar. Pero si muriesse en ante (6) que el otro gela demandasse, entonce non fe-

ria tenuto el que la prometio, de darle ninguna cosa por ella.

L E Y XIX.

Si aquel que promete la cosa, la mata, como es tenuto de la pechar.

Cierta cosa prometiendo de dar vn ome a otro, si despues desso la mataste, (1) tenuto seria de la pechar; fueras ende, si lo fiziesse con razon derecha. E esto seria, como si aquella cosa señalada, que oniesse prometido de dar, fuesse sieruo, e despues lo fallasse con su muger, o con su hija; o fallasse quel auia fecho otro yerro alguno, semejante desso, por que lo oniesse a matar con derecho; (2) entonce non seria tenuto de pechar por el ninguna cosa.

L E Y XX.

De que cosas se puede fazer el prometimiento.

Qualquier cosa que sea en poder (1) de los omes, e acostumbrada de enagenar entre ellos, puede ser prometida. E esso mismo seria de las cosas que aun non son nascidas; así

Ley 2. tit. 16. lib. 5. Recop.

L E X XVIII.

Si res promissa ante diei eventum sine culpa promissoris moritur, liberatur promissor, sed si post moritur, tenetur ad ejus æstimationem, si vero promissa fuit sine die, & antequam stipulator eam peat, moriatur, liberatur promissor, si post, tenetur ad promissionem, hoc dicit.

(1) Cosa señalada. Hoc dicit: quia secus esset, si promitteretur genus, ut in leg. in ratione, §. incerta, ff. ad leg. Falci. vel si promitteretur quantitas, ut in leg. incendium, C. si cert. pet. si tamen debeat genus respectu certæ, & determinatæ speciei, tunc re precepta ante mortem, extinguuntur obligatio generis, ut in leg. in nave fau pheli, ff. loca, & idem si debeat genus, sed species est in solutione, facit l. electio, §. 2. & l. pen. §. penul. ff. de noxa. notat gloss. magna circa medium in leg. 2. C. de rescin. vendi. & tenet etiam Angel. in leg. sed si ex stipulatione, ff. de verborum obliga.

(2) A dia cierto. Qui interpellat sine interpellatione hominis, ut in leg. magnam, C. de contra. stipul. & dicam in leg. 3. tit. 14. infra ead. partit. quid si dies esset incerta, vide per Bart. & Docto. in leg. ita stipulatus, 2. quæst. principali, ff. de verborum oblig. & extende, & limita istam regu. quod dies expressa interpellat, & constituat promissorem, vel debitorem in mora, ut per Jason. in leg. si ex legati causa, §. 3. & 4. colum. ff. de verb. oblig. sed an conditionis eventus constituat debitorem in mora, vide Bart. in dicta leg. ita stipulatus, ff. eod. ubi in antepen. col. tenet, quod non.

(3) Sin culpa. Ut si occidit servum promissum, vel neglexit infirmum, l. si servum in princ. ff. de verborum oblig. & vid. per Bart. ibi circa hoc, quando non curavit infirmum.

(4) Pidiessse. Etiam extrajudicialiter, ut notat gloss. in leg. qui roma, §. coheredes, ff. de verborum obligationibus, nisi peteretur id, quod solum per officium iudicis est debitum: quia tunc deberet interpellari in iudicio, ut in leg. cum postulassem in princ. & ibi Bart. ff. de dam. infecta. vid. Jason. in dicta leg. si ex legati causa antepen. & penul. colum. ubi etiam ponit alias tres limitationes.

(5) Fazer. Habes hic, quod difficultas excusat debitorem speciei à mora, idem habetur in lege, quod te mihi, ubi vide Bart. pen. col. ff. si cert. pet. Adde etiam l. cum servus, & l. cum res in princ. ff. de legat. 1. & vide etiam per Bart. in leg. continus, §. illud, col. fin. ff. de verborum obligationibus, similiter etiam difficultas excusat debitorem facti à mora, ut in leg. si vendenda, §. si

eum ea. versic. idem juris, ff. ad leg. Rbo. de jactu. & tenent omnes Doctores in dicta leg. quod te mihi. Sed an excuset debitorem quantitatit? Sunt diversæ opiniones, de quibus vide per Alexand. in dicta leg. quod te, & difficultas nascitur propter textum in leg. ad diem, ff. de verborum obligationibus, & per textum in cap. significante de pigno. mihi satis placet in hoc, quod dicit Joan. de Imol. in dict. §. illud, col. fin. quod si debitor quantitatit fecit quantum potuit, ut solveret, vel expleter id ad quod tenebatur, quod tunc calus superveniens bene excuset eum à mora per text. quem ipse allegat in dict. cap. significante, saltem, quando impedimento esset illatum ab eo, contra quem debitor non posset habere regressum, ut declarat Abb. in cap. brevis de iurjuranda. & in hoc videtur residere Alex. in dict. leg. quod te, qui vult, quod si à justa causa, vel impedimento supervenit difficultas, excuset debitorem, etiam quantitatit. Et idem vult ibi Decius in fine, vid. per eos latius ibi. tene etiam menti notabile dictum Joan. de Imol. in dict. §. illud, quod in casu, in quo difficultas excusaret à mora, debet intelligi, quando difficultas est tanta, quod assimilatur casui fortuito, ut in leg. quotiens, §. in potestate, ff. de noxa, alias secundum eum non excusaret per textum in leg. si servum in princ. ff. de verborum oblig. & adde quæ dicam infra eodem leg. 37.

(6) En ante. Adde l. si ex legati causa, ff. eodem.

L E X XIX.

Tenetur promissor, si rem promissam injuste occidat, secus si iuste, ut si servum cum uxore, vel filia coeuntem reperiat. Hoc dicit.

(1) Matasse. Adde dicta leg. si ex legati causa, & quid si servum promissum manumitteret, vid. l. si servum stibcum, & ibi Bart. ff. eod.

(2) Con derecho. Vide l. 6. tit. 2. 2. & quæ ibi dixi par. 4.

L E X XX.

Fit stipulatio de qualibet re alienabili, siue extet, siue non: si speratur extare: ut fructus nondum nati, quos non tenetur dare promissor, antequam dari possint: & si non nascantur, est liberatus, nisi ejus dolo nati non fuerit. Hoc dicit.

(1) En poder. Hoc dicit propter ea, quæ habentur. In fi. de inutil. stipul. in princ. & tradit Azo. C. eod. in summa, col. 1. versic. item nulla est stipulatio ratione rerum, & infra duabus LL. proxime sequen.

así como de los frutos de alguna viña, o huerta, o de campo, o el parto de alguna sierua, o el fruto de algunos ganados, o de otra cosa semejante destas. Ca maguer non sea naciada aun, qualquier destas cosas sobredichas, quando hazen la promisión sobre ella; porque puede ser que nacera, (2) vale la promisión: e es tenuto de la cumplir el que la haze, luego que fuere aquel fruto, o el parto de aquella sierua, en el estado (3) que se pueda dar. Pero si fruto, nin parto, non saliese (4) de aquella cosa que señalo, sobre que hizo la promisión, entonce non seria tenuto de la cumplir. Fuera ende, si el fiziese alguna cosa maliciosamente, (5) por que non naciesse. Ca entonce tenuto sería de la pechar, por el engaño que hizo.

LEY XXI.

De quales cosas non puede ser fecha promisión. Promisiones hazen los omes entre sí, que non son valederas. E esto sería, como si vn ome prometiese a otro, de dar, o de fazer tal cosa, que nunca fue, (1) nin es, nin sera. Otrozi dezimos, que si vn ome prometie-

se a otro, de dar, o de fazer tal cosa, que non pudiese ser segund natura, nin segund fecho de ome; como si dixesse, darte he el Sol, o la Luna; o fazerle he vn monte de oro: (2) tal promisión, nin otra semejante della, non valdria. E aun dezimos, que si un ome prometie a otro, de dar alguna cosa cierta, así como cauallo, o otra cosa semejante, que fuese ya muerta (3) quando hizo la promisión; dezimos, que tal promisión non vale, nin es tenuto de dar aquella cosa, nin otra ninguna por razon della.

LEY XXII.

Como las cosas sagradas, e santas, non pueden ser prometidas; nin Christiano puede ser prometido a ome de otra Ley.

Agarda cosa, nin santa, nin religiosa, nin ome libre por seruo, non puede ningun ome prometer de dar (1) a otro. Mas la promisión que fuese fecha sobre alguna destas cosas, nin sobre otra semejante dellas, non vale. E aun dezimos, que maguer alguna destas cosas sobre dichas, despues que fueren prometidas, viniessen a tal estado, (2) que pudiese-

LEY XXI.

Super re, que nunquam fuit, nec erit, vel super re mortua: aut super impossibili stipulatio concepta: ut si promitto tibi dare solem, inutilis est. Hoc dicit.

(1) Que nunca fue. Ut Hippocentaurum, vel hyrcoceruum, que esse non possunt, ut Instit. de inutil. stipul. in princ. nunquam enim animal vultum est de equa, & tauro, vel de taura, & equo, ut dicit Azo. C. de contrahen. stipul. in summa, col. 1. aliter vero dicit B. Isidorus lib. 11. etymolog. capit. de portentis ad finem, & refert cum Joann. Fab. in princ. Instit. de inutil. stipul. quod centaurus est homo equo mixtus, & nunquam fuit in rerum natura, sed dictum fuit hic ex quadam imaginatione, quia thessalorum equites currentes in bello videbantur facere unum corpus, & idem dicit de Syrena maris, & Scylla omnia hæc fuisse conficta.

(2) Monte de oro. Vid. que dixi in leg. final. titul. 4. partii. 4.

(3) Ya muerta. Limita, ut in leg. inter stipulantem, §. flicum, ff. eod.

LEY XXII.

Est inutilis stipulatio super re sacra, vel religiosa, seu libero homine dando, etiam si postea desinat esse sacra, vel religiosa, aut de libero seruo efficiatur. Idem si Judæus, vel Sarracenus seruo Christianum stipuletur, nec etiam pœna in hoc apposta tenet: sed è converso sic, si à Judæo christianus seruum Christianum stipuletur. Hoc dicit.

(1) De dar. Cautè ponit dare, nam si promitteret, tradere, teneret stipulatio, secundum gloss. in §. 1. Instit. de inutil. stipul. ubi etiam Joan. Fab. aliter dicit, scilicet, quod si talis stipulatio interponatur super rebus, quæ causa non lucrativa, quod stipulator ignorans, potest agere, ne decipiatur, sed ubi est causa lucrativa, neque sic potest agere.

(2) A tal estado. Adde dist. leg. inter stipulantem, §. sacram. ff. eod. & §. 1. Instit. de inutil. stipul. & facit, quod si tempore depositionis testis erat inhabilis, non convalescit ejus dictum, licet postea fiat habilis, vel idoneus, tenet Bald. in leg. seruos, C. de testi. sic & ea, que sunt ab excommunicato, non reintegrantur eo absoluto. Bald. per text. ibi in leg. ex libera, C. de suis, & legit. hered. ubi & vide, an testamentum usufruarii manifestè reconvalescat per cautionem ex intervallo præstitam, sic, & irritum ma-

(2) Que nacera. Valet ergo promissio partus, vel fructuum nasciturorum ex tali fundo, ut hic, & in leg. inter stipulantem, §. sacram. ff. eod. & L. debitor, §. verifimile, ff. de contrahen. empt. & quis debeat colligere fructus, cum nascitur, an creditor, vel debitor, & sic cujus expensis, colliges ex notatis per Bart. in leg. fundi Trebatiani, ff. de usufruct. lega. (3) En el estado. Si ergo vellet dare fructum immaturum, non audiretur argument. si seruos seruum, §. si oliuam, ff. ad leg. Aquilianam, nisi essent tales fructus, qui utiliores essent immaturi, ut in leg. in fructu, ff. de usufructu, lega. In hoc tamen attendenda est consuetudo in separandis fructibus, ut tradit Bald. in leg. si pater, C. de usufructu, quid si vellet dare partum ancillæ, vel partus animalium nondum ablactatos, videtur, quod sufficiat dare statim cum nascuntur, ut in dista leg. interdum in princ. & dic. §. sacram. & L. si debitor, §. 1. ff. de contrahen. empt. & quis iniquum esse videtur promissorem esse procuratorem creditoris, & sic compelli pascere agnos per aliquos menses, & ablactare puerum natum ex ancilla, argumentum. L. postulante, §. fin. ff. ad Trebel. L. fideicommissa, §. si rem, ff. de legat. 3. & L. nulli militarium, C. de erog. mili. anno. lib. 12. satis tamen videtur de jure, quod hoc dulus, vel agniculus per aliquod tempus debeat esse apud matrem, ne solutum nimis matura præstatione periret, L. si seruos in fin. & L. si solutus, ff. de solutio. L. stipulatio ista, §. inter certam, ubi vid. gloss. ff. de verb. oblig. hæc tradit Oldral. in materia solutionis decime animalium consilii. 236. circa propositam. Debet etiam seruilus ablactari à matre quouique reperit creditor nutricem, vel saltem expensis creditoris, & satisfaciunt ista lex, dum dicit, in el estado que se puede dar. (4) Non saliese. Intellige de fructibus illius anni, in quo promissio facta fuit, quia si illo anno non nascuntur, debitor liberatur, neque debent dari sibi fructus alterius anni. L. neque emptio, ff. de contrahen. emptio. La prima in fin. ff. de condi. & demonstrat. Ita declarat Bart. & alii communiter in leg. inter stipulantem, §. sacram. ff. eodem. col. pen. & hoc, quando non promittitur certa quantitas fructuum, nam si certa quantitas promitteretur, aliud esset, ut in dist. §. sacram. & ibi Bart. qui in hoc distinguit, cujus distinctionem vide. (5) Maliciosamente. Adde distam leg. neque emptio, ff. de contrahen. empt. & dist. leg. inter stipulantem, §. sacram.

ser fecha promisión della otra vez; como si fuessen fechas seglares, cayendo en poder de legos; o el ome libre se tornasse seruo, por alguna ocasion; con todo esto non valdria la promisión, pues en el tiempo que fue fecho el prometimiento sobre ellas primeramente, eran de tal natura, que se non podrian prometer. Otrozi dezimos, que ningun Christiano non puede prometer a Judio, nin a Moro, nin a otro ome que non sea de nuestra Ley, quel dara otro Christiano en su poder, por seruo. (3) Ca la promisión que fuese fecha sobre tal cosa, con pena, o sin pena, non valdria. Mas si Judio, o Moro, prometie de dar a Christiano otro Christiano que fuese seruo, o que obligase a pena sobre esta razon, valdria la promisión, e es tenuto de la cumplir.

LEY XXIII.

Como, quando algun ome ha de dos seruos que han un nome, e promete de dar alguno de ellos, que es en su escogencia, de dar qual se quisiere.

VN nome señalado han a las vegadas dos seruos, o mas, que son de vn señor. E acaece, que aquel cuyos son, promete a otro de dar el vno dellos, nombrandolo; e non lo

señalando por las faciones del su cuerpo, nin por menester si lo supiese. E quando tal promisión como esta fuese fecha, dezimos, que en su escogencia (1) es, del que hizo la promisión, de darle qualquier de todos aquellos que han vn nome. E esto mismo dezimos que sería, si vn ome prometie a otro, diciendo así: Prometo que vos de tal cosa, o tal; ca en su escogencia es, de darle qual quisiere (2) dellas, mientras que fueren bivas. Mas si muriese la vna, estonce tenuto sería, darle la que fincasse biva. (3)

LEY XXIII.

De las promisiones que los omes hazen de muchas cosas ayuntamiento, o con departimiento.

O, e E, son dos letras, (1) que hazen gran departimiento en los pleytos, e en las promisiones que son puestas. Ca la O departe, e delayunta las cosas que son prometidas. E esto sería, como si aquel que haze la promisión, dixesse al otro a quien la haze: Prometo, de vos dar vn cauallo, o vn mulo. Ca entonce es tenuto de darle vno dellos, (2) qual el quisiere, e non mas. Esto mismo sería en todas las otras promisiones que fuesen fechas en esta manera, de qualquier cosa. E la otra letra, que dizen E, ayunta (3) las cosas que son nombras-

X

matrimonium non convalescit, licet cesset impedimentum. Bald. ibidem per dist. leg. ex libera, ubi bonus casus facit etiam ad questionem, an si filius antequam esset hæres patris liberavit debitorem paternum, & postea hæres extitit, an liberatio convalescat? De qua questione vide per Bart. in leg. si filius, ff. de solutio. & vide in materia aliqua notabilia dicta Abb. in cap. cum ex officio de prescriptio. colum. penult. & fin. (3) Por seruo. Adde L. unicam, C. de Christi. manci. & c. & per gloss. & Docto. in leg. multum interest, de verbo. oblig. & L. fin. tit. 21. partii. 4.

LEY XXIII.

Si quis promisit seruum Stichum cum duos haberet Stichos, aut promisit alternativè, ipse eliget, quem illorum solvat, sed uno mortuo, tenetur solvere supervenientem. Hoc dicit.

(1) Escogencia. Adde L. stipulatio ista, §. in stipulationibus, & L. qui ex pluribus, ff. eod. & gloss. in §. si de alia re Instit. de inutil. stipul. sic & in citatione æquivoca iudex potest declarare, de quo sentit, secundum Bald. in leg. non ignorat. in fin. C. de suad. & liti. expen. si autem æquivocatio nominis sit in impetrante rescriptum, præsumitur, quod sit ille, qui est in possessione rescripti, cap. fin. & ibi notat Abb. 1. notabi. de rescriptis, adde etiam Bald. in additio. Ad Speculat. tit. de appellatio. colum. 12. versic. sed quæro, quid si generaliter, ubi dicit, quod in generali citatione Titii, cum duo sint Titii, ille ardetur, cui est præsentata citatio, si autem non fuit præsentata alicui, quia fortè facta fuit per præconem, tunc dicit, quod si tangit utrumque, neuter videtur citatus, L. cum quem teneret, ff. de judi. si tamen unum tangeret, ut quia unus contraxit, unus tantum deliquit, ille videtur citatus, cum cogitare debuit de se intellecto, ex quo scit se deliquisse, vel factum fecisse; nam de hoc etiam iudex sentit, ut ff. de judica. L. si ex testamento, & sic investigato crimine, ille intelligitur poni in banno, qui meruit in banno poni, L. si quis seruum, §. si inter duos, ff. de rebus dubiis, & ita dicit Florentia fuisse iudicatum, Adde eundem Bald. in leg. si quis seruum, §. si inter, ff. de

legatis 2. & nota bene ad leges regni jubentes, delinquentem citari præconem, & adde in hoc notabile dict. Bart. & declarat, ut ibi per Docto. in leg. inter stipulantem, §. 1. in fin. ff. de verb. oblig. & adde Bald. in leg. hac consulti sumus, col. 2. C. qui testat. face. postulat.

(2) Qual quisiere. Adde L. stipulatus sum damam, ff. eod. & regu. in alternatiue de regu. jur. lib. 6.

(3) Fincasse biva. Adde L. flicum in principio, ff. de solutio. & ibi vide dist. Bart. & adverte ad id, quod dicit, quod quando electio erat debitoris, & ante electionem perit, absque sui culpa: quod debitor, si vult, potest solvere extimationem rei mortuæ, & sic non tenebitur præstare vivam, per text. in leg. cum rei, versic. quæ ratione, ff. de legatis 1. nam ista lex videtur velle contrarium, dum dicit, tenuto seria de darle la que fincasse biva, & sic, quod videatur hæc lex approbare secundam opinionem gloss. positam in dist. leg. flicum in principio in verb. constitutum, sed æquior videtur prima opinio, cum non possit imputari culpa promissori, ut liberetur de ægitate præstando extimationem mortui, & quod sic limitetur ista lex, cætera dic, ut per Bartol. in dist. leg. flicum in princip.

LEY XXIII.

O, & E. Vel disjungit, & conjungit, promittens igitur alternative, solum unum promittit, sed conjunctivè, utrumque, sed si stipulatur, promittit mihi equum, & mulam, cum responderet, promitto equum, ad eum solum tenetur. Hoc dicit.

(1) O, e E, son dos letras. Ortum habet à leg. inter stipulantem, §. si stipulante, ff. eod. & à notatis per Azo. C. de inutil. stipula. in summa, & per gloss. in §. præterea, Instit. de inutil. stipul.

(2) Vno dellos. Utraque tamen res in promissione alternativa est in obligatione, licet una sit in solutione, ut in leg. si duo rei stipulandi, ff. eod.

(3) Ayunta. Et sic ad veritatem copulativè requiritur, quod utrumque interveniat, ut in leg. si quis ita stipulatus fuerit, ff. de verb. obligat. & dicit Bald. in leg. fin. 4. notabi. C. de senten. quod quando uni dispositio adjunguntur plura copulata, requiritur concursus, sed quando sunt

das en la promission. E esto seria, como si dixese vn ome a otro: Prometeme, de dar vn cauallo, e vna mula. Ca si el otro dixesse simplemente, Prometo; vale la promission en todo. Mas si el respondiesse, quel daria la vna tan solamente; en aquello que otorga valdria la promission, e non en la otra.

L E Y XXV.

De la cosa que es prometida de dar, o de pagar, en vna de las Villas que ouiesse vn nome.

Villas y ha algunas, que tal nome han las vnas, como las otras. E porende dezimos, que si algun ome promete de dar a otro alguna cosa a dia cierto en lugar señalado, nombrandolo; e ouiesse otra Villa, o Lugar, que fuesse asi llamado, como aquel que ha nome; asi como Cartagena (1) en España, e otra que ha en Africa; o como Carmona, que es en España, e otra que ha en Lombardias; si acaciefse que las partes ouiessem desacuerdo entre ellos, entendiendo el vno, que la promission era a cumplir en vn lugar, e el otro en el otro; si aquella Villa que es mas lexos, es tan lucien del lugar do fue fecha la promission, que non podria llegar (2) alla a cumplirla, el que la fizo, al dia en que deua ser cumplida, entendiessse que la deue cumplir en la otra, que es mas cerca. (3) E si dia non es y señalado, a que se deuesse cumplir la promission, entendiessse que se deue cumplir en la Villa que es en el Reyno, do fue fecha (4) la promission.

Ley 2. tit. 16. lib. 5. Recop.

funt plures copulatae dispositiones, non requiritur concursus, nisi mens disponens sit in contrarium. L. Generaliter, C. de infit. & substit. in princ. L. penul. C. de impube. & alius, & c. L. Lucius, §. Cajo. ff. ad Trebel. & per Bart. & Bald. in leg. 1. ff. de iusti. & iure. & Bart. in leg. si is, qui ducenta, §. utrum. ff. de reb. dub.

L E X XXV.

Si promitto tibi solvere certa die in tali civitate, cum sint duae ejusdem nominis: non intelligitur de illa ad quam non potest, usque ad diem praefixum ire: sed si non apponatur dies, intelligitur de illa civitate, quae est in regno, ubi promittitur. Hoc dicit.

(1) Cartagena. Adde gloss. quae explicat in duplici Bononia, in leg. quotiens in stipulationibus, ff. eod.

(2) Podria llegar. Quid si uterque locus erat ita propinquus, quod in quolibet poterat ad diem adimpleri: tunc recurrendum est ad alias conjecturas, de quo loco senserint: quibus cessantibus, tunc id, quod favorabilius est promissori, assumendum est. L. semper in stipulationibus, ff. de regul. jur.

(3) Mas cerca. Adde L. quotiens, ubi gloss. ff. eod.

(4) Do fue fecha. Adde L. qua conditio, §. 1. ff. de condit. & demonstrat. & quod notat Bart. in leg. libellorum, ff. de accusatio. versic. 2. quare.

L E X XXVI.

Si stipulor pure, & promissor sub conditione responderet, non valet stipulatio, nisi & ego statim dicam, quod mihi placet, ut ipse promittat. Item si stipulor centum, & ipse promittit quinquaginta, valet in quinquaginta, licet nihil dicam, sed si stipulor in centum, & ipse promittat in centum, & quinquaginta, valet in centum, & non plus, sed si stipulans responderet, quod placet ei: valet in totum promissio. Hoc dicit.

Como la pregunta, e la respuesta, que es fecha en la promission, deue acordar en la cosa, sobre que es fecha.

Acordar deue la respuesta (1) con la pregunta quando se faze, de guisa que aquel que promete, responda en aquella manera en que es preguntado, ca de otra guisa non valdria la promission. E esto seria, como si dixesse alguno: Prometeme, de dar, o de fazer tal cosa; e el otro respondiesse, con condicion: (2) Prometolo de fazer, si tal cosa acaciere; ca la promission que asi fuere fecha, non valdria; fueras ende, si aquel que fizo la pregunta, otorga luego, (3) que le plazze aquello que el otro respondi. E la razon porque non valdria tal promission como esta, es, porque en aquella manera deue responder, e sobre aquellas cosas, que la pregunta; e non de otra guisa, nin sobre otras cosas. Mas si el que quisiere recebir la promission, pregunta al otro sobre cierta quantia de maravedis, como si dixesse: Prometeme, de dar cien maravedis; e el otro respondiesse: Prometo, de vos dar cincuenta; si el otro se callasse, que fizo la pregunta, que non respondiessse ninguna cosa a lo que el otro dezia, vale la promission quanto en aquellos cincuenta (4) maravedis, sobre que fizo la promission. Otrofi dezimos, que si fiziesse la pregunta desta guisa: Prometeme, de dar cien maravedis; e el respondiessse: Prometovos, de dar ciento, e cincuenta maravedis; que vale la promission quanto en los cien maravedis, sobre que fizo la pregunta, e non en los de-

Ley 2. tit. 16. lib. 5. Recop.

mas, ginta, licet nihil dicam, sed si stipulor in centum, & ipse promittat in centum, & quinquaginta, valet in centum, & non plus, sed si stipulans responderet, quod placet ei: valet in totum promissio. Hoc dicit.

(1) La respuesta. In dubio responsio declaratur ex interrogatione, L. si defensor, §. qui interrogatus, ff. de interrogato. actio. & rescriptum ambiguum debet intelligi secundum supplicationem, L. 1. C. de diversis rescrip. ubi Jalon, plura cumulat, & dicit Bart. in leg. si quis intentione ambigua, ff. de judiciis, quod quando interrogatio est certa, & limita: responsio autem est ambigua, declaratur responsio secundum interrogationem, argumen. text. in dicto §. si quis interrogatus, & adde text. not. in leg. quare, §. fin. ff. ad l. edict. ubi habetur, quod si servus fuit interrogatus, an fugerit ante venditionem, & respondit se fugisse: licet non dicat ante venditionem, sic intelligitur, & ad hoc allegat illum textum Bald. in leg. 1. colum. fin. C. de ad l. actio. & vid. per Alexand. in leg. si cui, §. si a filio, ff. de legatis 1. ubi Bart. posuit notabile verbum, quod accusatus, quod cognovisset carnaliter Bertam uxorem Titii: si respondeat se cognovisse Bertam, non ex hoc videatur fateri adulterium, licet illam fuisse uxorem Titii, & tradit Alexand. consil. 42. volum. 5.

(2) Con condicion. Et sic approbatur opinio Joan. & Azo. de qua per gloss. in leg. 1. §. si quis simpliciter, ff. de verb. oblig. in parte aliquid, quae opinio est ibi communiter approbata per Doct.

(3) Otorga luego. An sufficeret, quod ista complacentia signis ostendatur, vel requirantur verba? Ita lex videtur requirere verba, ut patet in fine leg. vid. per Jalon. in dicto §. si quis simpliciter 4. & 5. notabili.

(4) Aquellos cincuenta. Adde L. 1. §. si stipulanti, ff. eod.

mas, si aquel que recibe la promission, si callo, quando el otro respondi a la pregunta. Mas si respondiessse que le plazia la promission, entonces vale en todo. (5)

L E Y XXVII.

Como vale, o non, la promission, que es fecha sobre la cosa de que non es preguntado aquel que la fiziere.

Ley 2. tit. 16. lib. 5. Recop.

Bestias, e siervos, e aues, e otras cosas semejantes, y ha, que han sus nomes señalados. E potende dezimos, que si algun ome quisiere recebir promission de otro, e dixesse asi: Prometeme, de dar tal siervo, que ha nome Abdala; e el otro respondiessse: Prometo, que vos de Abraham; non vale (1) tal promission como esta. Fueras ende, si aquel que fa-

Partida V.

(5) Vale en todo. Vide de materia hujus legis, & sequentis gloss. distinguentem in dicto leg. 1. §. si quis simpliciter, ff. de verb. oblig. & in §. praeterea in fin. de inutil. stipul. & per Bart. in dicto leg. 1. §. fin. & per Azo. C. de inutil. stipul. in summa, colum. fin. hodie tamen attenda dic. leg. ordinamenti, pareciendo, & c. videtur, quod non videtur promissio ex diversitate responsionis ad interrogationem: sed tenebit promissio, & si non sequatur illi complacentia stipulatoris, in quantum fit in utilitatem promissoris: in contrarium tamen fit, quod contrahentes in casu hujus leg. & sequentis voluerunt per stipulationem contrahere, & tunc si non valet, ut stipulatio, neque poterit valere ut pactum: neque etiam ut pollicitatio, ut habetur in leg. 1. §. cum qui, ff. de constit. pecu. ubi qui stipulare intendebat, si inutiliter stipulatur, neque acquirat sibi actionem de constituta pecunia, ad quam alias solus consensus constituentis sufficiebat, ut in leg. 1. in princip. ff. de constit. pecu. & in leg. 3. supra eodem, idem probatur in leg. 1. §. si quis ita, ff. eod. ubi habetur, quod quando inutiliter stipulatur, neque naturaliter obligatur, promittens, & ex his Bart. ibi in distinctione, sumit illam regulam, quod ubi agitur de obligatione contrahenda, sed inducenda, si non valet actus, ut agitur, neque valet alias, ut valere potest. Praetera promissor, qui diverse respondit ad interrogationem, non videtur habere animum se obligandi, nisi diversitas talis stipulanti placuerit, vel enim scire, an ita alius acceptet: & aliter non intendit, ut experientia docet, se obligare, & facit, quod dixi in leg. 1. supra eod. tradens rationem, quare in stipulatione interrogatio debeat praecedere responsum. Dic ergo, quod adhuc dispositio istius leg. & sequent. procedit, & quod etiam hodie est necessaria exceptio promissionis diverse ab interrogatione: & non sufficit talis complacentia signis ostensa: si verbis non exprimat, ut dixi supra, & patet etiam ex leg. sequenti, & tenet Moder. Senensis in dicto leg. 1. §. si quis simpliciter, & probatur etiam in dicto §. si quis ita.

L E X XXVII.

Si ego dico, promittis mihi Srichum, tu respondes, promitto Pamphilum, non valet stipulatio, nisi ego statim dicam, quod mihi placet de promissio. Idem in aliis, in quibus responsio non concordat interrogationi. Hoc dicit.

(1) Non vale. Adde §. si de alia in fin. de inutil. stipul. & per gloss. in §. praeterea, eod. tit. & tene menti doctri. Bart. in dicto leg. 1. §. fin. in fin. quod quando diversitas interrogationem, & responsum inducit diversitatem in re, vel qualitate obligationis, semper vitatur stipulatio, nisi diversitas illico placuerit, ut habetur in §. si quis simpliciter, versic. cum adicitur, & supra L. proxima, & etiam in ista leg. & vide ibi latius per Bart. & Doct. sig.

ze la pregunta, otorgasse, luego que el otro respondiessse a ella, quel plazia lo que respondi: ca entonces valdria la promission, quanto en aquel siervo que nombro aquel que la fizo. Esto mismo, dezimos, que deue ser guardado, en todas las promisiones que fueren fechas desta guisa, sobre las otras cosas, en que non acuerda la respuesta con la pregunta.

L E Y XXVIII.

Como non vale la promission que es fecha por fuerza.

Por miedo, o por fuerza, (1) o por engaño (2) quel fiziesse, (3) prometiendome vn ome a otro, de dar, o de fazer alguna cosa, maguer se obligue fo cierta pena, jurando (4) de cumplir lo que promete; dezimos, que non

nanter per Joan. de Imol. in dicto §. si quis simpliciter, ubi ponit reg. cum 9. fallentis, Sed omnia reducuntur ad doctrinam Bartol.

L E X XXVIII.

Non valet stipulatio dolo, vi, metue facta, nec praena apposta super ea, etiam si juretur: sed si promissor ulterio solvat, non potest repetere: Nec etiam valet stipulatio contra leges, vel bonos mores facta. Hoc dicit.

(1) Por miedo, o por fuerza. Metus quoad animum, vis quoad corpus, ut exprimitur gloss. parva in leg. si vi, vel metu, C. quod metus causi, est autem metus trepidatio mentis causa instantis, vel futuri periculi, ut habetur in leg. 1. §. quod metus causi, vel secundum Baldum in leg. 2. C. de his, qui per met. judi. no. appellat. metus est coactio mentis, per quam utus liberi arbitrii arceatur, vis potest fieri corpori, non animae, ut habetur, 32. quass. 5. §. 1. gloss. in cap. custodi, 11. quass. 3. & in casu hujus leg. idem est vis, quod violentia, ut declarat Bart. in leg. 1. col. 2. in princ. ff. de tutel.

(2) Engaño. Dolus est abscondita mentis machinatio, L. sancimus, & ibi Bald. notat, C. de litigio. adde L. primam, §. dolum, ff. de dolo, & intelligit istam leg. de tali dolo, qui virum constantem, & prudentem decepsisset, per textum not. ibi, & Abb. cum dilectus, de his qui vi metusque causi sunt, imò vult Innocent. & ibi Abb. post eam, colum. 3. quod ubi interveniret juramentum, non subveniretur dolum passio: nisi esset talis dolus, qui habuisset fallere prudentissimum, & adde Bald. in cap. verum, de jurejur. & in rubric. C. de rescin. vendit. neque etiam si agatur officio iudicis, minor dolus sufficit ad rescisionem actus: cum id in dolo non habeatur expressum, sicut in minori metu reperitur, ut dixi in leg. final. tit. 11. partia tertia, & notat Bart. in leg. interpositas, C. de transactio. neque in hoc dispositum circa minorem metum in leg. fin. §. si fenerator, ff. quod metus causi, extendam ad minorem dolum: quia non militat eadem ratio, neque repetio cautam dari officium iudicis ad rescindendum minori dolo facta, sicut reperio statutum in minori metu, & sicut dicit Innocent. in dicto cap. cum dilectus, fatuitas dolo compensatur.

(3) Fiziesse. Et sic loquitur de dolo ex proposito, qui proprie dicitur dolus, nam dolus re ipsa non dicitur proprie dolus, ut dicit gloss. in leg. si quis aliter, ff. de verb. oblig. dic tamen, quod provisio hujus legis etiam habebit locum in dolo re ipsa, ut in dicto leg. si quis cum aliter.

(4) Jurando. Huic L. de direto obstat, L. fin. tit. 11. partia 3. ibi: E aun dezimos, que el que jura cosa guisada, non se puede escusar de non la guardar, maguer diga que la fizo por fuerza, cum qua L. concordat jura canonica ibi allegata. Solve, ut ibi: vel dic, quod ista lex loquitur, ubi quis promittit, & jurat super rebus illicitis, tunc

es tenuto (5) de cumplir la promision, nin de pechar la pena. Pero si despues que ouiesse fecho tal promision, pagasse el por si, o fiziesse lo que prometio; non seyendo apremiado; dende en adelante non podria demandar, de cabo, aquello que diesse, o que fiziesse. E esto es, porque aquel derecho que el auia por si, para non ser tenuto de fazer, nin de

pechar, lo que prometio, porque la promision fue fecha por miedo, o por fuerza, o por engaño; pierdolo, quando el por si cumple de su grado; (6) e sin premia, lo que prometio. Otroli dezimos, que todo pleyto que es fecho contra nuestra Ley, (7) o contra las buenas costumbres; (8) que non deve ser guardado; maguer pena, o juramento, (9) fuecile pueho en el.

LEY

tunc enim juramentum non obligat ibi, quando jurat super illicitis, quo casu licet juret per vim, vel metum, juramentum obligat, secundum communem opinionem, de qua per gloss. in capitulo auctoritatem, 15. quest. 6. & per glossam in capitulo si vero, ubi Abbas, & Felin. de jurjurando, sed huic intellectui obstant verba hujus leg. ibi: *Pero si despues, cum loquitor de purgatione metus per spontaneam solutionem, & sic loquitor de promissione super rebus licitis. Item, quia ista lex loquitur generaliter, ideo dic, quod in effectu, quem voluit considerare, ista lex juramentum non obligat, si fuit metu extortum: ex quo opposita exceptione, quod metus causa absolvendus erit a iudice, ut dicit etiam gloss. in die. capitul. auctoritatem, sed huic intellectui, etiam obstat die. leg. fin. ibi: *Maguer diga, que lo fizo por fuerza, vel die, quod illa lex procedat, quando jurans habuit animum se obligandi, licet coactus, & tunc procedat illa lex, & commu. opinio, scilicet, quod juramentum metu extortum obligat, quousque sit absolutio juramenti concessa: si tamen non haberet voluntatem se obligandi, & de hoc constaret, tunc non obliget juramentum, & ita procedat ista lex, & opinio tenentium juramentum metu extortum non obligare, secundum Joan. de Imol. in die. cap. si vero ad fin. ubi & subdit notabile verbum, quod videbitur de hoc constare, si praesertim protestatio, quod non intendebat aliquo modo habere animum se obligandi, si contingeret jurare per metum, per id quod habetur in cap. 1. quod metus causa, & in leg. quia in aliena, §. Celsus, ff. de acquir. heres. sed hic intellectus similiter est divinatorius ad istam leg. cum hic nihil de hoc dicitur: neque distinguitur, & in dubio cum de alio non constaret, praesumitur, quod habuerunt animum se obligandi, ut in cap. verum, & in die. cap. si vero, de jurjuram. is enim, qui jurat metu simplicem consensum exhibet, quem si non exhiberet, peccaret mortaliter, cum adducat falso Deum in testem, ut adducit Cajetanus in 2. 2. quest. 89. artic. 7. in 2. dubio, vel dic, quod aut lapsus est, vel iustar terminis solvendi, seu adimplendi promissum per metum, vel mora jam est commissa per interpellationem: & tunc si promissio meticulosa fuit jurata, non obstante, quod allegerit metum, vel violentia, debet adimpleri, quod fuit promissum: ne promittens incidat in perjurium, debet ergo solvere, & post, per actionem, quod metus causa repetere, argum. cap. debitores, de jurjuram. & ita procedit die. leg. 11. si vero dies non iustat: antequam constitutur in mora solvendi, potest agere promissor, ut declaratur, se non teneri ad observantiam promissionis, & si jurat, & quod creditor cogatur propter suam turpitudinem illud relaxare, ita quod de hoc liquet, aut liquere possit, antequam inserat terminis implendi juramentum, & ita procedit ista lex, & pro isto intellectu, vid. quae notat Abb. in cap. 1. col. 2. vers. quartum remedium, de jurjuram.**

(5) Non et tenuto. Cum effectu intellige, nam apposita exceptione doli, vel metus, absolvendus est, ut in leg. dolo. C. de inutili. stipul. l. 56. tit. 1. ead. part. quando tamen dulus daret causam contractui, vid. l. 17. & quae ibi dixi eod. tit. & quae notantur per gloss. & Salyc. & Doct. in die. leg. dolo.

(6) De su grado. Adde l. 49. tit. 14. ead. part. & l. 2. & l. 3. per vim, C. quod met. caus. & vid. quae dicam in die. leg. 49. & intellige in sciente jam dolum, quia ex

soluti one purgatur, ut in die. leg. 49. & quae ibi dixi.

(7) Contra nuestra ley. Adde l. si stipuler, ff. eod. & l. non dubium, C. de legi. & cap. vides, 10. distin. & sic lex prohibitiva simpliciter loquens semper censetur habere clausulam derogatoriam, & annullativam actus, ut notat Bald. in die. leg. non dubium, quarto notabil. & vid. ibi Jason. col. 5. limitantem istam regulam, quatuor, vel quinque modis, vide per te, & quod si lex ultra prohibitionem adderet poenam, an tunc teneat actus, & tantum agatur ad poenam? Vid. late per Doct. in die. leg. non dubium, & per Abb. notabiliter distinguentem (post Bald. in die. leg. non dubium) in cap. 2. colum. 2. & 3. de testib. tu etiam adde ad limitationes Jason. quia est advertendum, quod ista regul. quod actus contra leg. prohibivam non tenet, debet intelligi respectum eorum, qui faciunt actum contra leg. ut in eorum favorem non teneat, & sic annullatur actus. Si tamen poena nullitatis actus non concerneret ipsos agentes contra leg. prohibivam: sed alios qui in hoc non peccarent, tunc teneat actus, pone exemplum monacho, prohibetur exercere officium tabellionatus, quod ad instrumenta de novo conficienda, ut in cap. sicut ne Clerici, vel Monachi. Si tamen faceret instrumenta, non essent nulla: quia tunc poena annullationis concerneret illos, ad quorum utilitate instrumenta spectant, ut tenet Joan. And. in die. cap. sicut Alex. qui etiam alios refert in leg. prator, §. etiam ibi, ff. de eod. Similiter si prohiberetur Doctoribus facultatis, vel alius advocare: si advocarent, non irritaretur, quod in officio advocacionis gesserunt, ipsi tamen contravenientes punirentur, ut notat Bald. per text. ibi in leg. placet, C. de Episc. & cle. adde etiam, quod si lex prohibet actum, nisi servetur certa solemnitas tempore contractus, tunc actus alias contra leg. factus est nullus, ut in die. leg. non dubium, & regul. quae contra jus de reg. juris, lib. 6. Si tamen disponit L. super contractu jam factu, quod aliquid fiat, seu servetur, tunc ipso jure non annullaretur actus, sed deberet per sententiam revocari, ut declarat Bart. ubi vide per eum exemplum, in leg. si ita quis, §. eadem leg. vers. quare utrum prohibitio, ff. de verb. obligationib. & quid si actus fiat contra L. vivam. I. contra Principis prohibitionem, vel mandatum, vide notata per Abb. in cap. dilectus, 2. col. fin. de prebend.

(8) Buenas costumbres. Adde l. generaliter, cum leg. sequent. & l. stipulatio hoc modo concepta, ff. eod. & C. de inutili. stipul. l. ex eod. & infra. eod. §. quod ex turpi. & cap. fin. de pactis, & l. si stipuler, ff. de verb. obligat.

(9) Pena, o juramento. Adde die. leg. non dubium, & cap. non est obligatorium, de reg. jur. lib. 6. & vide quae late tradit Bart. in leg. si quis pro eod. ff. de fidejusso. & latissime Joan. de Imol. in cap. cum contingat, col. 18. usque ad fin. de jurjur. ubi prosequitur dicta Bart. in die. leg. si quis pro eod. & intellige, quod hic habetur de juramento praestito contra bonos mores, quod non tenet, ut procedat quando est contra bonos mores naturae, vel quasi: ut si juret non obedire Deo, vel Romane Ecclesiae in spiritualibus, vel non alere filium, l. velati, ff. de just. & jur. l. venia, C. de in jus vocan. l. libertas, vers. alimentorum, ff. de operis liberta. vel si in facto esset turpe, ut in leg. jurigentium, §. & generaliter, ff. de pactis, & in die. leg. generaliter, ff. eodem, vel si juret aliquid contra Imperium, vel Regnum, seu contra Regem, ut tradit Bald. in §. fin. colum. penul. de probi. seu aliena. per Fre-

LEY XXIX.

Que la promision que ome fiziesse a su Mayordomo, o a su Despensero, que le non demandasse el furto, o el engaño que le fiziesse, que non vale.

Condicion, o prometimiento faziendo algund ome a su Mayordomo, o a su Despensero, que le non demandasse engaño, nin furto, que le fiziesse dende adelante; non valdria tal pleyto, ni tal promision. E esto es, porque los tales pleytos podrian dar carrera (1) a los omes, de fazer mal: e non deuen fer guardados. E esto, dezimos, que se deve entender de esta guisa; que non vala el pleyto, nin la promision, en los engaños, e en los furtos, que pudiesen fazer despues del dia en que fue fecha la promision. Mas los otros que ouiesen ya fechos en ante de la promision, bien le podrian quitar por pleyto, o por postura, que faga a aquel a quien los fizo, de nunca gelos demandar. (2) E a lo que dize en esta ley, de los Mayordomos, e de los Despenseros, entiendese tam-

Frederi. Si tamen esset contra bonos mores civiles, teneat juramentum, ut adducit Bald. in leg. pactum, colum. penul. vers. 19. quaritur, C. de collatio. & nota, quod neque statuto, vel consuetudine potest firmari id, quod est contra bonos mores: quia si non potest fieri per pactum, neque per statutum, vide per Jasonem in leg. stipulatio hoc modo concepta, §. notabili, ff. eodem.

LEY XXX.

Quietatio non extenditur ad ea, quae quis dolose in futurum celavit: sed ad ea, quae in praeteritum celavit dumtaxat. Hoc dicit.

(1) Carrera. Adde legem si unus, §. illud, & §. pacta, quae turpem, ff. de pactis, & l. convenire, ff. de pactis dotal. & l. pacta, C. de pactis, & per hanc rationem fuit conclusum, quod statutum, quod vult sprium succedere, sit contra bonos mores, & invitet patres ad delinquendum, & ideo non valet, ita Bald. in leg. fin. C. de natura liber. & adde Bart. in leg. Sejus, & Augerius, ff. ad leg. Falc. Bald. in leg. eam quam, col. 9. C. de fideicommiss. hac etiam ratione non valet pactum, per quod patronus expresse renuntiare juri revocandi libertum in servitutem ob ingratitudinem, ut notat Bald. in leg. fin. C. de bonis liberta. Similiter non valet pactum, quod quis promitteret solvere condemnationem pro aliquo delinquente ante delictum commissum, l. si a reo, §. fin. ff. de fidejusso. & notat Bald. in leg. ut vim, colum. fin. ad finem, ff. de just. & jure, ubi subdit, quod ipsi republicae bene potest promittere solvere poenam alterius: cum ex hoc non relinquere, relinquentes absolutus, eadem ratione non valet pactum, quod propter falloniam non perdatur feudum, quando talis fallonia esset crimen, ut declarat Bald. in leg. 1. vers. 52. quaritur, ff. de rerum divisio. & adde ad ista aliqua, quae possunt Jason. in die. §. illud, quia sunt menti tenenda, & adde, quod culpa futura remitti potest, vide per Alexand. consil. 67. ad fin. vol. 1. praedicta etiam ratione, ne quis invidetur ad delinquendum concludere, quod si quis leget liberationem alicui: & insuper dicat, quod relinquitur ei totum in illud, quod esset condemnandus, ratione doli, vel malae administrationis, quod non per hoc erit liberatus a dolo futuro: quia non potest talis dulus remitti, ut vult Bart. in leg. Aurelio, §. Cajus, ff. de liber. lega. Salic. in leg. cum necessitatem, C. de fideicommiss. & per Alexandrum consil. 62. volum. 4. colum. 2. & 3. licet aliud dixerit consulendo Ange. consil. 185, fu-

bien, de todos los otros omes, que tal pleyto, o promision fiziesen entre si, sobre qualquier fecho, que sea semejante destes.

LEY XXX.

Como la promision que es fecha en razon de cuenta que fuesse dada, de non gela demandar otra vez, que non vale, si engaño ouiere fecho en daria.

Oficio (1) teniendo vn ome, de señor, o de Consejo, o de otro ome qualquier; si quando le da la cuenta, le encubre alguna cosa engañosamente; maguer el señor le faga pagado del, por razon de aquella cuenta, e le de carta de pagamiento, e le prometa, que de allia adelante non le demande ninguna cola, por razon de aquello que tuvo del: tal pleyto, nin tal promision, non vale, (2) quanto en aquello que encubrio; (3) como quier que vale en todas las otras cosas, que de dio verdadera cuenta. Esto mismo, dezimos, que deve ser guardado, en todas las otras cuentas que los omes fizieren entre si, sobre las cosas que ouiesen de

per hoc puncto, & consil. 312. incipit, Brunellus, ubi reperitur idem consil. cujus opinio posset procedere in dolo praesumpto, seu ubi dolus esset in non faciendo, fecus vero si esset in faciendo, & sic in dolo vero, ut tradit Decius consil. 178. in causa quae proponitur, & consil. 192. & in leg. actione, C. de transactio. ad finem.

(2) De nunca gelos demandar. Et sic videtur, quod ista lex facit contra dictum Specul. sit. de accusatore, col. 7. vers. nunquid ergo clericus, ubi dicit, quod non tenet pactum, ne clericus praesatum suum de crimine commissi accuset: quia ut ipse dicit, turpe pactum est, ne de crimine agatur, allegat. die. §. illud, & l. contractus, ff. de reg. jur. & cap. quemadmodum, §. illud autem de jurjuram. potest dici, quod dictum Specul. procedat respectu juris publici, respectu, aut juris privati, seu suae officii teneat pactum, vide notata in die. cap. quemadmodum, & vid. ad hoc, quae notat Angel. in tractat. maleficio. in verb. contra voluntatem dicti Tituli.

LEY XXX.

Si quando officialis, vel negotiorum gestor dat rationem de gestis communitati, vel domino celat sibi aliquas res, licet detur sibi, qui eratio non valet in his, quae dolo se celavit, quin restituat ea cum damnis, & expensis, & idem in omnibus aliis rationem dare obligatis. Hoc dicit.

(1) Oficio. Ortum habet ista lex a leg. tres fratres, ff. de pactis, & a leg. quidam descendens in princ. ff. de administr. tuto. & a leg. Aurelio, §. Cajus, ff. de liber. lega. ubi Bart. notabiliter, & a notatis per gloss. in leg. actione, C. de transactio.

(2) Non vale. Tene menti istam legem, nam in leg. tres fratres dicitur de dolo, utiliter replicari posse, ex quibus verbis Ang. ibi infert, quod generalis liberatio de qua in illa leg. ipso jure porrigitur ad species furto subtracta. Sed evacuetur replicationis remediis, unde cautum reddit advocatum, ut sic replicet, alias succumbet, ista lex vult, quod ipso jure talis liberatio non extendatur ad ea, quae fuerunt dolo subtracta, vel occultata tene menti.

(3) En aquello que encubrio. Non enim extenditur liberatio ad ignorata, & occultata, ut hic, & in die. leg. tres fratres, ff. de pactis, & in leg. qui cum tutoribus, ff. de transactio. & notatur in leg. Pomponius, ff. de negot. gest. & tenet Salic. in leg. actione, C. de transactio.

de fo vno. (4) Ca maguer se otorguen por pagados, vnos de otros, de la cuenta, e prometan de nunca tornar a ella; si fuere sabido en verdad, que el que dio la cuenta, o tuuo las cosas en su guarda, encubrio alguna cosa engañosamente, o fizo otro engaño (5) contra aquellos que han parte en aquella cosa: tal pleyto, nin tal postura, nin promission, non vale. Ante dezimos, que pueden demandar, que les merez aquel engaño que les fizo, con todos los daños, e los menoscabos, que vinieron por razon del. Fuera ende, si señaladamente (6) le

(4) De fo vno. Ex istis verbis, & ex principio hujus leg. constat loqui legem istam, quando fit liberatio ei, qui tenetur obligatione generali, vel universali, prout etiam loquitur dic. leg. tres fratres, & dic. leg. quidam de cedens: nam si liberatio detur ei, qui tenetur actione specialia, sicuti ei, qui tenetur ex aliquo contractu speciali, in quo venit dolus, & culpa levis, vel levissima: tunc videtur relicta, seu data omnia, ad qua tenetur ratione doli, vel culpae, vel reliquorum, licet teneretur ad huc ratione reali ad restituendum rem, quae erat liberantis, & penes eum remansit, ut in leg. si cui, ff. de libera. lega. & notat Bart. in dic. leg. Aurelio, §. Cajus, col. 2. & in leg. non solum, §. si. cod. tit. quod intellige, nisi dolus latebat remittentem, secundum Ang. in leg. si unus, §. illud, ff. de passis, argum. dic. leg. tres fratres, cod. tit. limita etiam, nisi dolus committeretur occasione ipsius liberationis, quia forte dixit, volo aliqua subtrahere, eo quod habeo liberationem secundum Bart. in dic. §. Cajus, argum. dic. leg. tres fratres.

(5) O fizo otro engaño. Bart. in dic. §. Cajus, col. 2. versic. 4. quatro, intelligit hoc, quando dolus fuit commissus in administrando, & ipsi administratori, qui dolum commisit, aliquid adest, ut quia subtraxit, vel reliqua retinet: ut tunc non veniat dolus in generali remissione, si vero nihil adest ei, qui dolum commisit: tunc videtur secundum eum dolus remissus, & quod ita procedat gloss. in leg. actione, C. de transactio. & idem tenet Bald. post Jacob. de Aret. in leg. sub preterito, 2. C. de transactio. quia in primo casu adest dolus, qui habet causam permanentem, etiam tempore liberationis: unde non videtur remissus, & idem vult Ange. in leg. si unus, §. illud nulla, ff. de passis, & est text. in leg. Lucius, ff. de libera. lega. secundo vero casu cum nihil affuit ei qui dolum commisit, puta quia fuit commissus dolus in damnificando, vel deteriorando, ut tunc videatur dolus remissus, & ita procedit gloss. communiter approbata in dict. leg. actione, & hoc quando fit liberatio inter vivos, secus esset in liberatione relicta in ultima voluntate, ut ibi latius videbis per Bart. ego vero intelligo istud dictum Bart. cum loquitur de liberatione, seu quietatione in contractibus inter vivos, ut procedat, nisi de errore, vel ignorantia remittentis docentur: nam ut dixi talis liberatio ad verisimiliter ignorata, & occultata non extenditur, ut in dic. leg. tres fratres, siue aliquod adit dolo, siue non: imò, & videtur ex generalitate hujus legis, & dum etiam infra dicit ad finem legis, señaladamente, &c. quod siue ex dolo adit dolo, siue non adit, temper talis liberatio non porrigitur ad commissam per dolum, nisi expresse dolus non remittatur, & hoc siue de errore, siue de ignorantia doceatur, siue non, quod videtur aequius dictum, & verius, quando aliter non appareret, voluisse etiam talem dolum remittere, & si hoc est in ultima voluntate, ut dolus non videatur remissus, etiam quando administratori nihil adest, ut in dic. leg. Aurelio, §. Cajus, & ibi Bart. & tenent communiter Doctores, in dic. leg. actione, C. de transactio. & in dic. leg. si unus, §. illud, ff. de passis, Cur etiam non erit idem, si liberatio fiat inter vivos,

ouiesse quitado el engaño que oniesse fecho.

L E Y XXXI.

Como la promission que es fecha en manera de usura, non vale.

Veynte (1) marauedis, o otra quantia cierta dando vn ome a otro, recebiendo promission del, quel de treyntra marauedis, o quantia, por ellos; tal promission non vale; nin es tenuto de la cumplir el que la faze, si non de los veynte marauedis que rescibio: e esto es, porque es manera de usura. (2) Mas si die

quando tamen dans liberationem, non statet in meris terminis solius liberationis, sed etiam remitteret actionem sibi competentem, tunc secundum gloss. in dic. leg. actione in gloss. fin. in fine, videretur remitti dolum de preterito, cum sine actione nemo possit experiri, & videtur probari dictum gloss. in leg. si quis rationes, in fin. ff. de libera. lega. sed licet communiter Doctores transcant cum illa gloss. ego idem crederem, & si remittat actionem: cum non debeat referri ad actionem competentem ratione doli praeteriti, ut satis probatur in ista leg. supra in principio: ibi: E le promete, &c. & quia text. in dic. leg. si quis rationes, loquitur, quando expresse constat ex verbis, quod voluit dolum praeteritum remittere, & dat formam, quando hoc vult, quomodo debeant concipi verba liberationis: non vero probat dict. lex, quod non data scientia doli, quod licet quis actionem remittat, quod ex hoc dolum videatur remittere, imò probatur oppositum in illa leg. si ergo non probatur, quod in remittente fuit scientia talis doli, idem erit, & ita etiam tenet Alberic. in dic. leg. actione in fine.

(6) Señaladamente. Adde L. si unus, §. illud, ff. de passis, & ibi per gloss. & Doctores, & in leg. si quis rationes, ff. de libera. lega.

L E X XXXI.

Si mutuo tibi xx. & stipulor xxx. non valet stipulatio, nisi in xx. quia est quodammodo usura, secus si minus quam mutui stipuler. Hoc dicit.

(1) Veynte. Habuit ortum a leg. si tibi decem in principio, ff. de passis, & a leg. rogasti, §. si tibi, ff. si certum petatur, & a leg. baltenus, §. final. cum duobus sequent. ff. de consil. pecu.

(2) Manera de usura. Imò est recte usura, ut in cap. fin. 14. quæst. 3. quando enim tantis promissio fit respectu contractus, ut quia promissit tibi plusquam mutui, recte est usura, ut dicit Bart. in dict. leg. si tibi in princ. ex quo infert, quod si in instrumento venditionis apponitur illud pactum, & id quod plus valet, dedit, vel donavit, quod illa non est vera donatio, neque fit ex mera liberalitate: & habes hic, quod quidquid promittitur ultra fortem mutuanti intelligitur promissum nomine usurarum, ut & dicebat gloss. in dict. §. si tibi, quid autem si plus stipularetur, sub nomine interesse: seu interusori pecunie, qua ad tempus caret creditor? Videbatur quod posset, quia secundum communem opinionem gloss. & Doctor etiam in mutuo, licet stipulari, & exigere iustum: interesse eo casu, quo quis non tenetur mutuari, quia de suo non compellitur facere beneficium, cap. precarie, 10. quæst. 2. sed hoc debet intelligi, & limitari, quando de tali interesse stipularetur non ex die mutui, sed a die moræ, seu post tempus reditii mutui appositum: quia cum officium mutui sit liberale, & gratuitum mutuanus non debet vendere usum pecunie: sed debet liberaliter donare, saltem usque ad tempus: alioquin non esset verum mutuum: sed foenus, & usura, & in mutuo non venit interesse lucri, seu damni: nisi post moram, L. sella, versic. non enim, ff. si certum petat. L. in hac in fine, ff. de tritica. Paul. de Caltr. in leg. Julianus, §.

se vn ome a otro veinte marauedis, e rescibiesse promission del, que le dieffe diez e ocho marauedis, o quanto quieta menos de aquello que rescibiesse; tal promission, dezimos, que vale, porque non ha en ella engaño de usura; pues que rescibe menos de lo que dio.

L E Y XXXII.

De como deve ser desatada la promission, quando alguns de las partes dize, que fue fecha non estando el delante.

Maliciosamente se podrian mouer algunos omes, para desatar las promisiones que ouiesse fechas, diciendo que non eran presentes, nin se acertaron en hazerlas, en aquellos lugares, o dizen que fueron fechas. E porende dezimos, (1) que pareciendo alguna carta, que fuesse fecha de mano de Escrivano publico, firmada con testigos, o otra carta sellada con fe-

llo autentico, en que dixesse, que estando amas las partes presentes, prometieron el vno al otro, de dar, o de fazer alguna cosa; que sea creyda (2) tal carta; maguer el otro niegue, que non fue presente, nin fizo aquella promission. Pero si este pudiere prouar, por tres, o quatro testigos, buenos, e leales, e verdaderos, que aquel dia que dize la carta, que fizo la promission, era a tan lucie de aquel lugar, en que dize otrofi que fue fecha, que se non podria y acertar a hazerla en ninguna manera, deuele ser cabido. E si etto non pudiere prouar por testigos, abondale que lo prueue por otra carta, que sea fecha de mano de Escrivano publico; que sea atal, que se pueda aueriguar, que non fue y presente, nin se pudiera y acertar, (3) en fazer aquella promission. Ca prouando vna de qualquier destas cosas, non deve ser creyda la carta que aduzen contra el.

LEY

ex venditio. ff. de adio. empt. Anton. & alii in cap. salubriter, de usuris. Item si istud plus nomine interesse taxaretur, non teneret taxatio: sed probandum est verum, & iustum interesse, quia in mutuo, tanquam in materia prohibita, non statuatur confessionibus parium, durante causa prohibitionis, & suspitionis, videlicet ante restitutionem mutui, L. qui testamentum, ff. de proba. L. si forte, ff. de capressi pecunio. Bald. in dict. leg. rogasti, §. si tibi, colum. 2. Decius in cap. cum venerabilis, de except. colum. 1. Et adverte, quod per istam leg. & similes potest dici, quod improbandus contractus, qui sunt per istos, qui tenent cambia stipulantes, & exigentes inter usurum de nudinis in nudinis, & ista ratione exigentes ultra fortem, nam re vera talis contractus est mutui, & non cambii, nec permutacionis, neque ad hoc sunt, sed tota intentio est ad lucrum ultra fortem, confert ad hoc, quod tradit Decius consil. 116. de contractu facto sub nomine deposita ad numerum: quia cum transferatur dominium pecunie in depositarium, L. Lucius, & L. die sponsaliorum, ff. depo. iudicari debet, ut contractus mutui, cum tale dispositum efficiatur mutuum, ut in dictis iuribus. Item videtur ex ista leg. probari, quod pecunia cum consideratur formaliter, & absolute est inuendibilis, sicut enim albedo non potest esse alba, cum sit illud, quod formaliter, est album: ita valor, seu pretium pecunie, non potest appetriari, sed est illud, quo alia appetriantur, seu regula appetriandi, non enim considerantur isto modo causa permutacionis unius pecunie cum alia gratia, seu ratione ipsius materie, & in specie Archiepiscopus Flo. & Sylve. in summa, in verbo, usura la 4. damnant contractum, quem dicunt fieri in curia Romana, de Clerico, qui conlequutus est beneficium, & habens solvere annatam, accipit centum Romæ a campofore obligans se illa restituere in partibus, ubi est beneficium de moneta ibi currenti, & ultra lucrum consequens varietatem monetarum, daturus quinque pro centenario, vel sex secundum quod conveniunt plus, aut minus iuxta breuitatem, vel prolixitatem temporis, quo est restituenda pecunia, & sic instrumentum de mutuo, & usura tanquam totum sit de capitali, dicunt enim esse magnam, & manifestam usuram, & adde ad prædicta cap. naviganti in princ. de usuris.

L E X XXXII.

Si per instrumentum publicum, vel authenticum ostenditur partes fuisse in stipulatione presentes, creditor ei: nec auditur promissor, allegans non fuisse presentem, nisi vel per aliud tale instrumentum, vel per tres, vel quatuor bonos testes probet die stipulationis in alio loco ita fuisse remotos, quod nullo modo tunc potuit interesse. Hoc dicit.

(1) Dezimos. Ortum habet a leg. optimam, C. de contrabe. & com. stipul. & §. item verborum Infi. de iustil. stipul.

(2) Creyda. Statur ergo verbis enunciativis instrumenti interpretes contrahentes, ut hic in leg. optimam, C. de contrabene. stipul. quod limita, & intellige, quando talia verba enunciativa sunt necessaria ad actum, de quo agitur, & ejus validitatem, nam tunc probant, alius vero extra illum actum, etiam inter eadem partes non probant, ut declarat Anton. in cap. illud de presump. & ibi etiam Abb. col. 3. in illa quæst. an per instrumentum dotis, vel donationis propter nuptias probetur matrimonium, unde si ego in instrumento dico, quod Stichus servus Titii fuit a me stipulatus, ista confessio probat Stichum servum esse Titii, quantum ad utilitatem stipulationis, de qua tunc agebatur: & ita procedit, quod habetur in dic. leg. optimam, sed si postea principaliter de dominio servi revocetur in dubium, tunc illa confessio, quæ fuit facta propter aliud, non probat dominium servi, & hoc idem voluit Bald. in leg. ad probationem in fin. C. locati, & refert hæc, & alia Decius consil. 118. col. fin. & consil. 213. ad fin. & consil. 310. col. 1. & adde Alex. consil. 132. col. 8. & prin. 9. vol. 5. incipit, per lectis, & ponderatis, &c. & est bonus text. in dic. cap. illud, & dicit Specu. tit. de procuratore ad fin. §. illud, versic. illud quoque notandum, quod ideo in leg. optimam, C. de contrabene. stipul. creditur instrumento, etiam in verbis enunciativis, quia erat instrumentum contra eum, qui fecerat instrumentum, & quod secus esset, si pro se diceret instrumentum, unde si in aliquo instrumento dicitur, ego talis Episcopus, vel talis procurator, vel tutor, seu syndicus, non ideo creditur Episcopus, procurator, tutor, aut syndicus: nisi alias probetur. Adverte etiam, quod ubicumque in instrumento fit mentio de aliquo, quod est possibile expediri in illo, tunc cum instrumentum conficiatur, tunc instrumentum probat hoc intercessisse, ut notatur in leg. 1. C. de fide instr. & jure basta fiscal. lib. 10. & in dic. leg. optimam, notat Bart. in leg. theopompus, ff. de dote prelega. & in dict. leg. 1. si vero tunc non poterat expediri, non probatur, ut per Bart. & Joann. de Plat. in dict. leg. 1. post Innocent. in cap. quam contra. proba. adde Specu. tit. de instrum. editio. §. restat videre, col. pen. & Alexand. consil. 17. col. 2. vol. 4. inter alias vero personas, quando verba enunciativa instrumenti probent, vid. per gloss. & Doctores in leg. cum aliqui, C. de jure deli. & per Alexan. consil. 50. col. 3. volum. 5. & quæ notat Innocent. in cap. cum olim, de censibus.

(3) Se pudiera y acertar. Supple ex distantia loci, sed an qui probat se fuisse absentem a civitate tali die, an præsumptivè probetur, quod fuerit absens per totam illam

L E Y XXXIII.

Como la promission, o el pleyto, que fazen los omes entre si, que bereden los vnos en los bienes de los otros, non vale; fueras ende en casos señalados.

Ley 8. Pleyto, o promission faziendo dos omes entre si, que qualquier dellos que muriese primero, que el otro que fiasco que heredasse todo lo fuyo; (1) tal pleyto, nin tal promission, dezimos, que non deve ualer, (2) porque ninguno dellos non aya ocalsion (3) de se trabajar de muerte del otro, por razon de heredarle lo fuyo. Pero si tal pleyto, o tal promission fiziesen dos (4) Caualleros (5) entre si, queriendo entrar en batalla (6) alguna, o en fazienda; si alguno dellos muriese en aquel lugar, el otro que fiasco, heredaria lo fuyo, si non dexasse el muerto fijos legitimos. E si por auentura non muriese y ninguno, e despues

Carrillo lib. 3. comouision Cap. A. pez to tums.

illam diem? Gloss. dicit, quod sic in dist. leg. optinam in gloss. super parte ipso dis. & ibi dicit Ang. esse hoc notandum, & se necesse alibi, quod forte procedit, quando non esset aliquid, quod repugnaret, ut veluti instrumentum cantans de eius presentia in illa civitate, nam tunc oporteret aliter hoc probari, si possibile esset in parte diei presentem fuisse, ut colligitur ex verbis huius leg.

L E Y XXXIII.

Non valet pactum, vel conventio, quod unus alteri inuicem succedat: ne unus in alterius mortem caperet, nisi fuerint milites bello imminente pacificantes: quia si unus moriatur, ibi sine filiis legitimis, alter erit haeres conuentiois vigore, & si eualerit, quilibet poterit illud deuocare: sed si non reuocetur, succedit super viuentium iuxta conuentionem, hoc dicit.

(1) Todo lo fuyo. Et sic secus esset, si tantum promitteretur certa pars bonorum: post mortem, quia tunc non pacificatur: ut de futura successione: neque promittitur, ut futura successio, qua non potest deberi: nisi ex testamento, vel ab intestato: sed iure contractus, ex quo statim orta est obligatio, licet exactio suspendatur ad diem mortis: hoc enim fieri potest per contractum, ut in leg. si quis argentum, §. sed si quis, C. de donatio. L. omnes, §. Lucius, ff. que in frau. credi. L. unica, C. ut actio ab here. & contrahere, & consuluist Oldraldus consil. 139. ad habendam aliqualem notitiam, & Joan. And. in additio. ad Spec. tit. de instrum. editio. §. porro, col. fin. & Alberic. in leg. fin. col. i. versic. sed quanto pulchram, C. de pactis, & factis a contrario sensu probatur in ista leg. qua tunc demum improbat pactum, quando fit de universalis successione, & tene menti L. novam Taurinam disponentem, non valere donationem omnium bonorum: etiam si fiat presentium tantum.

(2) Non deue ualer. Quia non valet pactum futuræ successiois, ut hic, & in leg. stipulatio hoc modo, ff. de verbo, oblig. & L. pactum, quod dotali, C. de collatio. L. cum donationis, C. de translatio. L. hereditas, C. de pactis conuentis, L. verba gesserunt, ff. de verb. signific. est enim tale pactum contra bonos mores, & ideo non valet L. ex eod. C. de inutil. stipul. & tale pactum non firmatur iuramento, ut notat Bart. in leg. stipulatio hoc modo concepta, & in leg. si quis pro eod. ff. de fideiuss. tradit Alex. in dic. leg. pactum, & adde Bart. ad dictam conclusionem consil. 208. incipit, promitto tibi, & tu mihi, & Alex. consil. 28. vol. 3. ponderatis verbis instrumenti, & Decium consil. 236. col. fin. incipit, non parua difficultas.

(3) Ocasion. Non ergo est sola illa ratio: quia im-

que ende faliesen, se cambiaste la voluntad a alguno dellos, e quisiese renocar (7) el pleyto, o la promission, bien lo puede fazer. Mas si non lo renouacasse, e lo obliçie por firme fasta la muerte de alguno dellos, el otro que fiasco, heredaria los bienes del muerto, así como sobredicho es.

L E Y XXXIII.

Que pena merecen, aquellos que non guardan las promisiones que fazen.

Pena ponen los omes, a las vegadas, en las promisiones que fazen, porque sean mas firmes, e mejor guardadas. E esta pena aral es dicha en latin, conuenionalis; que quiere tan-to dezir, como pena que es puesta a plazer de amas las partes. E porende dezimos, que ma-guer la pena sca puesta en la promission, que non es tenuto el que la faze, de pecharla, e de fazer lo que prometio; mas lo vno (1) tan-

Ley 2. tit. 16. lib. 5. Recop. Ley 3. tit. 26. lib. 8. Recop.

De pena conuentio nali

pediretur libera testandi facultas, & sic si daretur casus, in quo ex pacto non tolleretur libera testandi facultas, cum tamen militer ratio, ne detur vorum caprandæ mortis, hac sola ratione nullum erit pactum de futura successione, ut probatur hic, & in terminis consuluist Alex. consil. 28. vol. 3.

(4) Dos. Quid si esset unus miles: & ita disponeret non favore alterius militis: sed cuiusdam pagani? Dic, quod adhuc procedit, quod hic habetur secundum Alex. in leg. pactum, quod dotali. C. de pactis.

(5) Caualleros. Adde L. licet inter priuatos, C. de pactis, an autem, quod hic dicitur favore militum, procederet favore piæ causæ, vel favore liberorum? Videtur, quod sic, per norata per Bart. in leg. tale pactum, §. fin. ff. de pactis, per cap. fin. de successio. ab intesta, & L. hac consuluistissima, §. ex imperfecto, C. de testa. & autem. ibi posita. contra Bart. tamen tenet ibi Angel. & Paul. de Cast. vid. ibi, late Jason. qui defendit opinionem Bart. & adde Bald. in leg. fin. col. pen. C. de pactis, ubi voluit, quod pactum de succedendo favore piæ causæ valet, & interpretabitur esse testamentum, argum. dist. leg. licet inter priuatos, & licet Ludo. Roma. in rept. autem. similiter, C. ad leg. Falcid. col. 6. in 6. specialia piæ causæ inter contractus, conetur reprehendere dictum Bart. in quantum est respectu piæ causæ: tamen ipse idem in eadem repetitione in ultimo speciali inter contractus, tenet opinionem Bart. quando dispositio esset inter liberos per text. in leg. fin. C. famil. hereditas, quimo in dic. 6. col. dicit, quod etiam in piæ causæ fortasse propter auctoritatem Bart. de cetero sua seruaretur in practica, & secundum istam doctrinam Bart. consuluist Alexand. consil. 168. incipit, ponderatis, col. fin. versic. fortificatur, hanc etiam opinionem Bart. sequitur Alex. in dist. leg. pactum, quod dotali, C. de pactis, & adde Decium in leg. licet inter priuatos, eod. tit. 3. notabili.

(6) En batalla. Idem si essent in castris, licet non sint in discrimine belli, secundum Alex. in dist. leg. licet in sine. Debent tamen esse in actu propingui ad bellum, ut vult Angel. ibi & etiam Decius, & satis probatur in ista leg.

(7) Renocar. Valet ergo tale pactum in vim ultimi iudicii.

L E Y XXXIII.

Si promissioni adicitur pena conuenionalis, solvens penam, non tenetur ad promissa, nisi fuerit dictum, quod ad penam, & promissa tenetur. Hoc dicit.

(1) Lo vno. Non aperit, quod an principale promissum, vel pena, & videtur, quod pena sit illud, quod pe-

folamente. (2) Fueras ende, si quando fizo la promission le obligo, diziendo que fueße tenuto a todo; (3) a pechar la pena, e a cumplir la promission, en todas guias, quantas vegadas viniçse contra el pleyto. Ca estonce bien se puede demandar la pena, e la cosa prometida.

L E Y XXXV.

Que pena mercede, el que promete de dar, o de fazer alguna cosa, a dia cierto, e non la dio, nin lo hizo.

Ley 3. tit. 26. lib. 8.

SO cierta pena, e a dia señalado prometiendo (1) vn ome a otro, de dar, o de fazer alguna cosa, a dia cierto, e non la dio, nin lo hizo.

peti potest: quia promissio prima per stipulationem penalē videtur novata, & in penam transfusa, ut in leg. obligationum fere, §. fin. ff. de actio. & obligat. L. i. in fin. ff. de pena leg. L. i. §. item si ita, ff. ad leg. Falcid. quod procedit, quando promissio fuit ex causa lucrativa: tunc enim illa novatur per stipulationem penalē, & ita procedit dic. leg. obligationum fere, §. fin. Si vero fuit ex causa onerosa, tunc non novatur per penalem, L. pradia, ff. de empt. secundum doctrinam Bart. quæ videtur communiter approbata in leg. ita stipulatus, col. 13. ff. de verb. oblig. & sequitur ibi Alex. qui plures alios refert col. autem. versic. item est aliava opinio, & etiam quando principalis obligatio est bonæ fidei nunquam per stipulationem penalē videtur facta novatio, ut in dic. leg. pradia, & Doct. omnes in hoc conueniunt, in dic. leg. ita stipulatus, & hæc intelligit, quando prima conuenticio fuit obligatoria: nam si fuisset liberatoria, tunc indistincte nunquam novatur per sequentem penalem, ut in leg. rescriptum, §. i. ff. de pactis, & in leg. qui Roma, §. duo fratres, ff. de verb. oblig. super qua materia, vid. Bart. latus distinguentem in leg. ita stipulatus, col. 15. & Bald. in leg. i. in duobus locis, 7. col. C. de bis que pena nomi. & tene menti, quod in stipulatione penalē nihil est innovatum per leg. fin. C. de noua, ut tenet Bart. in dic. leg. ita stipulatus, col. 14. & est communis opin. Adverte tamen, quia prædicta, qua dixi, quod stipulatio penalē nouer primam, procedunt secundum notata per Bart. & Doct. in dic. leg. ita stipulatus, nam de iure isto paritarum, ita demum stipulatio penalē nouer primam, si stipulator hoc eligat: nam si vult, potest agere actione prima, ut patet iusta proximi & ibi dicam.

(2) Tan folamente. Intellige, quando pena apponitur loco totalis interesse, & cessatis cessationis: secus si adponeretur loco particularis cessationis: nam tunc utramque potest exigi, ut in leg. trajectitia, §. de illo, ff. de actio. & oblig. L. qui Roma, §. Calimachus, ff. eod. & tenet Bart. in dic. leg. ita stipulatus, col. 14. in 10. oppo. item limita, & intellige, nisi pena apponatur loco contemptus: nam tunc utramque exigit, ut in leg. si quis rem, ff. de arbit. si petatur diversis actionibus, veluti res rei vindicatione: & pena actione ex stipulatu: quia non pariter sententia arbitri, fecus si agatur uno iure, & actione descendente ex eadem eam puta, rem actione descendente ex sententia arbitri, & penam actione ex stipulatu: quia non pariter sententia, quia tunc non potest utramque exigi: fed altero tantum debet esse contentus, ut in dic. leg. Celsus, ff. de arbit. & tenet Bart. in dic. leg. ita stipulatus, col. 15. in 11. oppo. & in dubio pena, videretur adiecta loco interesse, & non contemptus, secundum Joan. And. in regu. bona fides de regu. jur. in 6. in mercuria, & Angel. in leg. stipulatio ista, §. alteri, ff. de verb. oblig. & procedit, quod hic habetur in pena conuenionalis: quia fecus est in pena legali, ut in leg. si pigore, §. cum furis, ff. de furtis, & vide de hoc per gloss. in leg. 4. §. fin. ff. nau. cau. Ita. Plat. in leg. fin. C. de loca. pradio civi. lib. 11. & Bart. in leg. id quod pena, ff. de solutione.

(3) A todo. Hæc est clausula, rato manente pacto,

zer alguna cosa; si aquel dia no ouiere dado, o fecho, lo que prometeryo, tenuto es de pechar la pena; o de dar, o de fazer lo que prometio, qual mas quisiere (2) aquel que rescibio la promission. E non se puede eçular que lo non faga, maguer el otro nunca gelo ouiesse demandado. Otrozi dezimos, que si aquel que fizo la promission, non señalo dia cierto en que la deuiesse cumplir; e despues desto, el otro le demandasse en tiempo conuenible, (3) e en lugar guisado, que lo cumpliesse aquello que le auia prometido, e non lo quisiesse cumplir, podiendolo fazer; o feyendo tanto tiempo pas-

Ley 2. tit. 16. lib. 5. Recop.

addē L. qui fides, ff. de translatio. & L. cum proponas, C. illo tituli. & cum apponitur iuramentum, habet effectum huius clausulæ, imo & majorem, ut in leg. si quis maior, ubi Bald. col. 2. C. de translatio. vide etiam gloss. in dist. leg. cum proponas, & que dixi in gloss. supra proxim. & adde, quod in his, in quibus non tenetur quis precifere: sed liberatur præstando interesse (ut est in obligationibus ad factum, ut in leg. stipulationes non dividantur, §. Celsus, ff. de verb. oblig.) licet apponatur clausula (rato manente pacto) non tenebitur precifere, fed liberabitur solvendo interesse, secundum Bald. in leg. si de fundo, 2. lecta. C. loca. quod allegat ad hoc L. si fundus, ff. eod. vide etiam que dixi in leg. 3. tit. 14. iuxta ead. part. & aliquando in ista clausula necessarium est adijcere, quod non solum pena committatur: sed quod etiam exigitur, ut excludatur mora purgatio, quod notabiliter tradit Bald. ubi vide exemplum in leg. 2. in 1. lecta. C. de iure empti, col. 3. versic. quanto an dominus, & ibi etiam, quod pena non potest sapius exigi ex vigore huius clausulæ, vid. per eum in vers. sequenti, & Spec. tit. de locato. §. nunc aliqua, versic. 38. & ibi etiam in vers. sequen. vid. per Bald. quod si sit actum, ut pena totiens committatur, exigitur quotiens fuerit contra factum, & de quibus vicibus intelligatur, vid. que notat Bald. in leg. 1. col. 7. vers. pone, quod est clausula C. de bis, qui pena nomi. relin. & gloss. in leg. si finita in princ. ff. de dam. infest. Bart. in leg. si duo, §. fin. ff. de arbit. & ista clausula solum operatur favore, observantis pactum: non vero favore contra venientis, ut tradit Abb. in cap. cum inter R. seniorum, pen. col. de electio. & ubi est ista clausula, & si pena applicetur alteri, quam parti, adhuc pars agit ad suum interesse, secundum Alex. in quodam consil. vol. 2. & vide in ista materia gloss. notabi. in cap. quicumque, 23. quæst. 2.

L E Y XXXV.

Promittens quid dare, vel facere ad certam diem sub pena si in termino non implet, etiam non penetent stipulatore, soluet penam, vel promissum, quod elegerit stipulator: sed si dies non fuit appositus: post interpellationem congruo loco, & tempore factam, & post tantum temporis lapsum, quod potuisset implere, committitur pena: sed si sine die, & pena promittitur, tenetur post temporis lapsum, quo bene facere potuisset: solvendo tamen promissa ante litis contest. non tenebitur ad interesse. Hoc dicit.

(1) Promittendo. Sive ex causa lucrativa, sive ex causa onerosa: quia indistincte ista lex loquitur, & sive prima obligatio sit bonæ fidei, sive stricti iuris.

(2) Qual mas quisiere. Approbat opinionem Jacob. de Aret. & Dyn. relatam a Bart. in leg. ita stipulatus, col. 12. ad fin. ff. eod. quam etiam tenuit ibi Rapha. Cuma. & Alex. & etiam Bald. in leg. si pacto, quo penam, C. de pactis, opinio tamen Bart. quam citaver supra in leg. proxim. in 1. gloss. approbat communiter per Doct. tu ergo tenenti istam leg. paritarum contra commun. opin.

(3) Ea tiempo conuenible. Adde L. mora, ff. de usur. gloss. & Doct. in leg. vinum, ff. si certum petat.